

ÁGOSTON GÁBOR

EURÓPA ÉS AZ OSMÁN HÓDÍTÁS

(A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. HM HIM, Budapest, 2014. 412 o.
ISBN 978-963-7097-68-3)

A kiváló magyar turkológus, az 1998 óta a washingtoni Georgetown Egyetemen oktató Ágoston Gábor régebbi és újabb keletű cikkeiből és tanulmányaiból állítottak össze egy kötetre valót a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára sorozat szerkesztői. Komoly adósságát pótolja ezzel a hazai könyvkiadás a neves szerző irányában, akinek régebbi magyar írásai többnyire nehezen hozzáférhető emlékkönyvekben, tanulmánykötetekben jelentek meg, újabb írásai ellenben már angolul láttak napvilágot a világ legkülönbébb folyóirataiban – így ez a válogatás nagyban megkönnyíti majd a téma iránt érdeklődők dolgát, s némi ízelítőt ad a szerző világszerte ismert és elismert munkásságából. (Nagy kár, hogy fő műve a *Guns of the Sultan: Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire* az angol mellett eddig még csak németül és törökül látott napvilágot.)

A szerző egykor azon kevés tanár közé tartozott az ELTÉ-n, aki az 1990-es években komolyan vette és professzionálisan művelte a hadtörténetet, ráadásul elmondható róla az is, hogy jókor volt jó helyen. A Szovjetunió hatalmi helyzetének megrendülése és a 'szocialista tábor' összeomlása nyomán kinyílt a világ a magyar egyetemek számára is, és a győzelmi eufóriában égő nyugati világban gombamód szaporodni kezdtek a 'végső győzelem', a 'történelem vége' magyarázatát kínáló determinisztikus elgondolások. Ezek közé sorolódott be a nyugati világban Geoffrey Parker hegeli ihletettséggű, 1988-ban megjelent *Military Revolution* című könyve is, aminek nyomán azután kibontakozott a hadügyi forradalom vita második, világméretűvé terebélyesedett szakasza. Speciális oszmanisztikai ismeretei révén kellő szakértelemmel Ágoston ehhez tudott kapcsolódni, felhívva a figyelmet az egyre nyilvánvalóbbá váló tényre: a szűklátókörű Európa-, illetve nyugatcentrikus szemléletmód aligha kínál releváns magyarázatot a világ történéseinek megértéséhez. Amennyiben pusztán a „fejlett nyugat – elmaradott kelet”, régi gondolati sémáihoz ragaszkodunk, a keresztény Európát a XV. századtól a XVIII. századig fenyegető masszív oszmán kihívás aligha értelmezhető megfelelő módon. Az oszmánok esetében legalábbis a katonai potenciáljuknak olyan ütőképesnek kellett lennie, ami sokáig fel tudta venni a keresztény hatalmakéval, sőt, számos tekintetben évszázadokon át felül is múlta azokét.

E jelenségkört vizsgálta meg Ágoston újra és újra a legkülönbébb aspektusokból. A most megjelentetett írások négy nagy csoportba rendeződnek a kötetben, amelyek közül az első rész „Ideológia, stratégia és hírszerzés” címet viseli. Ebben találni a legvegvesebb anyagot, az oszmánok által, illetve ellen folytatott kémkedéstől a kora újkori európai diplomácia lombikbéli projektjeként működő konstantinápolyi diplomáciai missziók bemutatásán át egészen az Oszmánok és Habsburgok szimbolikus területen is megmutatózó rivalizálásáig bezárólag. Az egykor Perjés Géza által kirobantott „Mohács-vita” kapcsán a magyar olvasó számára mégis talán azok az írások lehetnek a legérdekesebbek, melyek az oszmán stratégiai gondolkodásról, a birodalmi „grand strategy” széles információ bázisáról és a döntéshozók mégis korlátozott racionalitást mutató konkrét cselekvési lehetőségeiről szólnak.

A második nagy fejezet a „Hadtörténetírás, hadügyi forradalom és az oszmánok” címet viseli, s az angolszász világ populáris hadtörténeti irodalmára nyújtott rövid kitekintés után itt jórészt az oszmán tüzérséggel kapcsolatos tényekkel és korábbi balítéletekkel foglalkozó írások találhatóak, nem mellesleg rendkívül széles és hasznos szakirodalmi tájékoztatást nyújtva a „Military Revolution” vita résztvevőiről, nézeteikről. A tüzérség elterjedéséről az oszmánoknál – és az egész muszlim világban – Ágoston jóval szélesebb és árnyaltabb ismereteket nyújt, mint az a „nyugati” szakirodalomban jó ideig szokásos volt, s közben a hadügyi elmaradottság fokmérőjeként használt oszmán „monstrumlóvegek” teóriájának részletes cáfolatát és egy részletes oszmán lövegtípus-ismertetést is kap az olvasó. (1807-ben erről az „elmaradottság markerről” még valószínűleg nem szóltak annak a brit flottakötéléknek, amelyet a Dardanellákat védő erődök ósdi lövegei igencsak megtépáztak: a britek egyik hajóján egy kő ágyúgolyó becsapódása egyszerre több mint 50 mat-

rózt sebesített meg, míg egy másik lövedék egy másik angol hajó kormánykerekeit zúzta forgáccsá, s magának a flotta vezérhajójának is jutott egy majd négy mázsás kőgolyó...)

Ágoston munkáiból – is – sokkal inkább az tűnik ki, hogy ezekben az évszázadokban éppenséggel nem az oszmánok voltak elmaradva, hanem a XVII. század végétől az oszmánok addigi európai ellenfeleinek sikerült végre anyagi erőforrásaik, logisztikájuk, haderejük méretei szempontjából felzárkózniuk, s ez vezetett oda, hogy ténylegesen ki tudják használni a technika és taktika terén már addig is gyarapodó előnyeiket. Ágoston ennek kapcsán a magyar kutatásban eddig még nem publikált adatsorokat tár fel és mutat be a janicsárság és más alakulatok létszámváltozásairól is.

A harmadik nagy fejezet a „Hódítás és hadseregellátás” témakörét járja körül az oszmánok sokat vitatott nyugati hadianyagimportjára és a birodalom belső lőpor termelésére koncentrálva. A negyedik nagy fejezet pedig az „Iszlám erős védőgátja” címet kapta, ide kerültek a magyarországi hódoltság szűkebb ügyeit érintő írások, mint az itteni katonai megszállás költségeiről vagy a budai lőportermelésről szóló tanulmányok. Közülük is külön figyelmet érdemel a hódoltság és Erdély sajátos berendezkedését firtató dolgozat, mely az elsők között tett kísérletet arra, hogy az oszmánok itteni hatalmi és birodalomépítő és fenntartó stratégiáit egy jóval tágabb, összbirodalmi környezetben mutassa be.

Összességben elmondható a szép kivitelű kötetről, mely több hasznos térképvázlatot és számos illusztrációt – köztük a szerző saját fotóit – is tartalmazza, hogy igényes módon prezentálja Ágoston Gábor oszmanisztikai kutatásainak régebbi és újabb eredményeit a hazai közönség számára, s ezek révén az addigiaknál átfogóbb és mégis részletesebb képet kaphatunk a XV–XVII. század számos, hadtörténeti szempontból igen fontos aspektusáról.

B. Szabó János

PETER BURSCHEL – CHRISTINE VOGEL (HRSG.)

DIE AUDIENZ

Ritualisierter Kulturkontakt in der Frühen Neuzeit

(Böhlau, Köln–Weimar–Wien, 2014. 337 o. 41,10 € ISBN 978-3-412-21084-7)

Amióta a historiográfiában a külpolitika Leopold von Ranke neve által fémjelzett primátusa a különböző társadalomtörténeti kutatási irányok felvirágzásával háttérbe szorult – legalábbis a nagy presztízzsel rendelkező európai és amerikai kutatóhelyeken és folyóiratokban –, soha annyi történészt nem izgattak a kora újkori diplomáciával kapcsolatos kérdések, mint az elmúlt egy-másfél évtizedben. A követek, ágensek és tolmácsaik újra elárasztották – ha nem is a könyvesboltok polcait, de legalábbis – a tudományos könyvkiadók katalógusait. Ez az új történetírói termés persze nem ugyanott folytatja a kutatást, ahol a nagy elődök abbahagyták. Ennek nem is lenne sok értelme, hiszen a nálunk szerencsésebb országok történetírása már jóval ezelőtt elkészítette azokat a megbízható, sokoldalú és alapos kutatásokra épülő kézikönyveket, amelyekből megtudható, mikor hol milyen követ miről tárgyalt egy-egy uralkodó képviselőjében, milyen politikai célokat tűzött ki maga elé az egy-egy állam külpolitikáját meghatározó elit, és mennyire volt sikeres annak elérésében. A klasszikus, eseménytörténetként írott diplomáciatörténet így nem annyira megteremtette ezt az új érdeklődést, inkább csak kihasználni igyekezett azt; a kezdeményezés egy olyan irányattól érkezett, amely szervesen épült rá az elmúlt fél évszázad társadalomtörténetének kutatási irányaira és módszertani újításaira. Azt is mondhatjuk, szükségszerű volt, hogy a történeti antropológia felfedezze magának a diplomatákat, hiszen két igen fontos témájának is ők szolgálatják legszélesebb körű fennmaradt kora újkori forrásanyagát. Egyrészt a politikai nyilvánosság tereiben végzett ceremóniák magától értetődő módon keltették fel a ritualizált cselekvésekre mindig is nagy figyelmet fordító antropológusok figyelmét: ezeknek pedig a diplomaták vagy aktív részesei, vagy feszült érdeklődést tanúsító megfigyelői voltak. Másrészt az eredeti inspirációt adó társdiszciplína, a (társadalom-)antropológia számára a másság megélésének és kezelési mód-